

ВПРАВИ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЛОВНИКОВОЇ РОБОТИ УЧНІВ 1 КЛАСУ ЗЗСО З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ПІДРУЧНИКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лариса Шевчук,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна,

e-mail: sh_l_m@ukr.net,

ORCID ID: 0000-0002-4193-0971

У статті акцентовано увагу на сутності словникової роботи, підкреслено важливість розгляду її специфіки у навчанні української мови як державної. Проаналізовано зміст чинних підручників з української мови для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською, угорською, російською мовами на предмет вмісту вправ і завдань для словникової роботи. Висловлено поради щодо доповнення, вміщеної у підручниках системи вправ і завдань для ефективної словникової роботи учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин, їх добору і синтезу. Запропоновано ідеї для покращення ефективності процесу словникової роботи у 1 класі закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. Наголошено на доцільності їх реалізації шляхом відображення у змісті підручників та відповідних навчальних посібників, дидактичних матеріалів.

Ключові слова: словникова робота, підручники, навчання української мови у початковій школі, вивчення української мови у 1 класі ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин, споріднені мови, українсько-польський білінгвізм, українсько-російський білінгвізм.

Постановка проблеми. Для громадян сучасної України надзвичайно важливим є володіння українською мовою, яка є необхідним засобом для доступу до відповідної інформації, здобуття освіти, здійснення ефективної міжособистісної комунікації, самореалізації, конкурентоспроможності на ринку праці, виявлення активної громадської позиції тощо.

Складність і специфіка оволодіння на високому рівні українською мовою як державною спричинює особливу увагу до змісту та організації словникової роботи учнів починаючи з перших років навчання у школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема змісту й організації словникової роботи відображена у публікаціях значної кількості вітчизняних та закордонних науковців, методистів та учителів. Так, на важливості словникової роботи наголошували М. Львов, К. Повхан, Н. Скрипченко, В. Сухомлинський, О. Хорошківська, С. Чавдаров та ін. Теоретичні засади словникової роботи висвітлено у працях М. Баранова, К. Бахтіна, Ф. Буслаєва, З. Гирич, Н. Голуб, А. Жаровської, З. Мамутової, С. Рибачок, М. Рибнікової, Н. Сіранчук, К. Ушинського, Д. Тихомирова, Л. Федоренко.

Різні аспекти словникової роботи школярів під час вивчення української (рідної) мови досліджували Н. Голуб, Т. Лановик, Н. Сіранчук, З. Гирич, М. Вашуленко та ін. Зокрема, про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень писала Н. Лазаренко, збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами у навчанні української мови – К. Пономарьова, дієслівними формами – Н. Чепелюк, збагачення словникового запасу завдяки словотворенню – Т. Потоцька, різні аспекти роботи над фразеологізмами – Л. Соловець.

Для ефективної словникової роботи доцільним є врахування напрацювань науковців щодо сутності та специфіки формування лексичної компетентності (зокрема, формування лексичної компетентності учнів початкових класів у навчанні української мови описує Н. Сіранчук).

Особливості засвоєння українських слів учнями початкових класів шкіл із російською мовою навчання, специфіку їх добору для словникової роботи висвітлено у дослідженнях Л. Кутенко (1986 р.) і Т. Коршун (1995 р.).

Разом з тим спостерігається недостатність напрацювань щодо видів і специфіки вправ та завдань для словникової роботи учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин для вмісту у підручниках з української мови, переосмислення їх добору і синтезу на засадах компетентнісного підходу.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу чинних підручників з української мови для учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти з мовами навчання національних меншин на предмет вмісту вправ і завдань для словникової роботи та синтезі ідей щодо вдосконалення відповідної системи.

Виклад основного матеріалу. Для оптимального добору та синтезу вправ і завдань для словникової роботи з української мови учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин необхідним є врахування сутності таких понять:

- слово – «самостійна, наділена одним або кількома граматичними значеннями одиниця мови, яка передає одне чи більше лексичних значень, легко відтворюється і є будівельним матеріалом для речення» [1, с.152];

- лексема – «узагальнене, абстрактне поняття», «окреме слово з усією сукупністю властивих йому форм словозміни й значень у різних контекстах» [1, с.154];
- словоформа – «окреме слово в певній граматичній формі. Наприклад, корінь, кореня, кореневі, коренем – це одна лексема, але чотири різні словоформи» [1, с.154].

Водночас, як підкреслює Наталія Сіранчук [2], слово (так як і словосполучення) виконує номінативну функцію мови. Поєднуючись з іншими словами, слово відображає існуючі у світі зв'язки і відносини.

Антоніна Пруднікова пише, що лексичне значення слова – «це зміст слова, співвіднесеність його з яким-небудь позамовним фактом (предметом, явищем, якістю, процесом) дійсності.... Основне лексичне значення – в корені слова. Однак, лексичне значення багатьох слів визначається не тільки коренем, інші морфемі (словотвірні префікси, суфікси), приєднані до кореня, змінюють, конкретизують значення слів». [3, с.56] Додатковим до лексичного є граматичне значення, яке виражається різноманітними мовними засобами, – граматичними формами слова (числа, відмінка, роду, особи, часу та ін.).

Сучасна українська літературна мова є надзвичайно багатою лексично. Однак, варто враховувати, що, наприклад, у побуті, людина використовує лише близько 3000 слів рідної мови [4].

Ерік Гуннемарк, вважаючи активним словниковим запасом той, який необхідний для розмови, а пасивним – для читання, відповідно розрізняє рівні оволодіння мовою (табл. 1):

Таблиця 1

Рівні володіння мовою (за Е. Гуннемарком) [5]:

№ з/п	Рівень	Опис словникового запасу
Для усного спілкування		
1.	Базовий (пороговий рівень)	400-500 слів, біля 100 стійких словосполучень і мовних штамтів (водночас, спілкування можливо розпочинати, знаючи 150-200 штамтів і 25 стійких висловів і мовних штамтів)
2.	Міні-рівень	800-1000 слів і біля 200 фразеологізмів
3.	Меді-рівень	1500-2000 слів, приблизно 300 фразеологізмів і мовних штамтів
Для читання		
1.	Міні-рівень (пороговий рівень)	800-1000 слів (можливо читати прості тексти, користуючись словником)
2.	Рівень читання літератури зі (своїєї) спеціальності	3000-4000 слів
3.	Рівень читання прози	8000 слів

Для тих, хто починає вивчати мову, за Е. Гуннемарком [5], орієнтиром є такі рівні:

- «рівень А (базовий словниковий запас): 400-500 слів. Їх достатньо, щоб охопити приблизно 90% усіх слововживань під час повсякденного письмового спілкування або близько 70% нескладного письмового тексту;
- рівень Б («мінімальний словниковий запас», «міні-рівень»): 800-1000 слів. Їх достатньо, щоб охопити близько 95% усіх слововживань під час повсякденного спілкування і приблизно 80-85% письмового тексту;
- рівень В («середній словниковий запас», «міді-рівень»): 1500-2000 слів. Їх достатньо, щоб охопити приблизно 95-100% усіх слововживань під час повсякденного спілкування і близько» 90 % письмового тексту.

Катерина Повхан, описуючи засвоєння російської лексики у школах з угорською мовою навчання, пише про 6150-6850 слів, з них у початковій школі – 3700-6850 слів [4].

Під час вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти із навчанням мовами національних меншин вагоме значення для проведення ефективної словникової роботи має відповідна система вправ і завдань, вміщена у чинних підручниках.

Для отримання чіткого уявлення про наявність і специфіку вправ і завдань для словникової роботи у підручниках з української мови для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин здійснено аналіз підручників 2018 року видання для учнів 1 класу. Зокрема, детально проаналізовано такі чинні підручники:

- «Українська мова» – підручник для закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою (автор О. Петрук) [6]- [7];
- «Українська мова» – підручник для закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою, у двох частинах (автори Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій) [8]- [9];
- «Українська мова» – підручник для закладів загальної середньої освіти з навчанням російською мовою, у двох частинах (автори О. Коваленко Ю. Тельпуховська) [10]- [11].

У перелічених вище підручниках лексику згруповано за темами, які є тотожними (ідентичними) або особливими (ексклюзивними). Результати здійсненого нами аналізу відображено у таблиці 2.

Ідентичність або ексклюзивність тем, вміщених у підручниках для ЗССО з навчанням мовами національних меншин.

Підручник Тема	«Українська мова» (авт. О. Петрук)	«Українська мова» (авт. Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій)	«Українська мова» (авт. О. Коваленко Ю. Тельпуховська)	
Ідентичні (або майже ідентичні) теми	«Україна — наша Батьківщина»			
	«Київ — столиця України»			
	«Ми вивчаємо українську мову»			
		«Український і румунський національний одяг».		«Національний одяг».
	«Село», «Що де?», «Хата. Дім», «Місто», «Будинок», «Де ти живеш?», «Дім. Квартира», «Хто з ким? Хто де?», «Меблі», «Предмети побуту», «Моя кімната», «Що де? Хто де?».	«Я люблю своє село», «Що є в нашому будинку (нашій квартирі)?», «Що в кімнатах? Що біля чого?».		«У селі», «У місті», «Помешкання. Будинок і подвір'я», «Квартира», «У кімнаті», «У спальні», «Побутова техніка».
	«Давайте ознайомимось!», «Як тебе звати?», «Хто ти?», «Як справи?», «Різні наші імена», «Це моя сім'я», «Хто в тебе є?», «Домашні обов'язки», «Допомагаємо вдома».	«Хто з ким знайомиться?», «Хто я? Хто ми?», «Я щаслива дитина, бо у мене є родина», «Коли ми всі вдома».		«Знайомство. Привітання», «Родина. Моя сім'я», «Родинні стосунки», «Домашні справи».
	«Це мій друг», «Знайомимося з друзями», «Приємно познайомитись!», «Вітаємося», «Прощаємося», «Ростемо ввічливими», «Учимося просити вибачення», «Увічливо відмовляємо», «Увічливі звірята», «Ми ввічливі», «Ідемо в подорож», «Транспорт», «Хто де? Що де?», «Безпека на вулиці».	«Ми дружимо», «У країні Ввічливості», «Ми слова чарівні знаєм і в розмові їх вживаєм», «Місто. Транспорт», «Правила дорожнього руху», «Як поводитись у транспорті?», «Сідайте, будь ласка!».		«Дружба», «Дитячі розваги», «Ввічливість і дружба». «Транспорт».

Ідентичні (або майже ідентичні) теми	«Школа», «Наш клас», «У класі», «Навчальне приладдя», «На уроці», «Ми пишемо», «Ми читаємо», «Ми малюємо», «Навчання», «Рахуємо: 1, 2, 3, 4, 5», «Рахуємо: 6, 7, 8, 9, 10», «Іграшки», «Кольори».	«Ми стали школярами», «Що в школі? Хто в класі?», «Що ми робимо на уроці?», «Що нам потрібно на уроці?», «На перерві», «Рахуємо», «Називаємо кольори», «Художники», «Як називаються дні тижня?», «Ми граємося».	«Школа. Екскурсія школою», «Урок», «Клас», «Навчальне приладдя», «На перерві», «Іграшки», «Кольори».
	«Дні тижня», «Доба», «Спочатку — потім. Раніше — пізніше», «Учора, сьогодні, завтра».		«Режим дня», «Дні тижня».
	«Частини тіла», «Особиста гігієна», «Навідуємо хворого».	«Якими бувають люди?», «Я — людина», «П'ять пальців — п'ять тримальців», «Будемо чистенькі, будемо чепурненькі», «Зростаємо здоровими».	«Людина. Частини тіла», «Лікарня».
	«Продукти харчування. Їжа», «Ми їмо», «Улюблені смаколики», «Накриваємо на стіл», «Сніданок, обід, вечеря», «Солодощі», «Посуд», «Напої», «Ми п'ємо».	«Їжа», «Який буває хліб?», «Смачного!», «Напої», «У шкільній їдальні».	«Їжа», «На кухні. Посуд».
	«Одяг», «Одягаємося», «Взуття», «Взуваємося».		

Ідентичні (або майже ідентичні) теми	<p>«Пори року», «Знайомимось з явищами природи», «Осінь», «Овочі», «Фрукти», «Рахуємо овочі», «Осіній ярмарок», «Рахуємо фрукти», «Зима», «Святий Миколай», «Прикрашаємо ялинку», «Новорічний маскарад», «Різдво», «Зимові розваги», «Ліпимо сніговика», «Великдень», «Готуємось до свята», «День народження», «День матері», «Весна», «Радіємо весні», «Чекаємо літа», «Літні розваги», «У літньому таборі».</p>	<p>«Прийшла золота осінь», «Осінні місяці», «Осінь овочі дарує», «Які фрукти я люблю?», «Настала зима», «Зимові розваги», «Чекаємо на Святого Миколая», «Зустрічаємо Новий рік», «Як святкують Різдво?», «Перед Свят-вечором (Різдвяна казка», «Великдень», «День народження», «День матері», «Йде весна», «Весняні місяці», «Весняні роботи», «Літо на порозі», «Мої перші літні канікули», «Чого ми навчились у першому класі», «До побачення, школо! Здрастуй, літо!» «Літо в селі».</p>	<p>«Осінь», «Природа восени», «Городні рослини», Фрукти та ягоди», «Овочі та фрукти», «Зима. Природа взимку», «Зимові розваги», «Повторюємо. Ой весела в нас зима», «Новий рік», «День народження», «Нагородні звичаї», «День Матері», «Природа весною», «Рослини. Древа і кущі», «Природа влітку», «Літо. Школа». «Літній відпочинок».</p>
	«Свійські тварини і птахи», «Домашні улюбленці», який?», «Дикі тварини», «Дикі птахи».		
	«Українська народна казка «Колобок».		
	«Українська народна казка. «Курочка Ряба».		«Курочка Ряба».
	«Українська пісня-гра «Ходить гарбуз по городу», «Українська дитяча гра «Гуси, гуси, додому!», «Українська дитяча пісня «Два півники».		
	«Тарас Шевченко»		
		«Чому книжка — наш друг?».	«Мої улюблені книжки».
		«Ким бути?».	«Професії».

Ексклюзивні теми	<p>«Він, вона, воно», «Скільки тобі років?», «Розучуємо лічилку. Граємо у гру», «На прогулянці», «Що ти робиш?», «Співаємо і рухаємося разом», «Розучуємо лічилку. Граємо у гру», «Хто кого?», «Свято в лісі», «У гості до бабусі й дідуся», «Закарпаття», «Слухаємо — розігруємося», «Дозвілля», «Розпізнаємо настрої: хто який?», «Запрошуємо в гості».</p>	<p>«Які рослини є символами України?», «Міста України», «Який буває час доби?», «Оленчина лікарня», «Пеппа і фея» (Казка), «Мода і врода», «Заєць і зима», «Як хліб іде до нашого столу», «Мандрувала книжечка по лісі», «У цирку», «Про що пишуть у дитячих журналах?», «Алло! Слухаю!», «Розумники й розумниці», «Українська народна казка «Ріпка», «Українська народна казка «Котик і півник», «Пішла киця по водицю», «Українська дитяча гра «Панас», «Українська народна гра «Галя по садочку ходила», «Пригоди Піноккіо» (за казкою Карло Коллоді)».</p>	<p>«Інструменти», «Гриби», «Театр», «У бібліотеці», «Квіти», «Комахи», «Магазин», «Робота на городі», «Риболовля», «Українські народні казки. «Коза-дереза», «Українські народні казки. Солом'яний бичок», «Повторюємо. Уживання слів у, на», «Повторюємо. Який, яка, яке, які «На кому? На чому?».</p>
------------------	---	--	---

Тобто, більшість запропонованих авторами тем ідентичні для трьох або двох підручників. Лексику, яку запропоновано у чинних підручниках з української мови для учнів 1 класу для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин [6]–[7]–[8]–[9]–[10]–[11] можливо розподілити на такі тематичні блоки:

1. Україна. Місто. Село. Житло.
2. Школа. Навчання. Ввічливість.
3. Я. Сім'я. Тіло людини. Особиста гігієна.
4. Їжа. Напої. Посуд.
5. Одяг. Взуття.
6. Доба. Тиждень. Пори року. Свята.
7. Українські народні казки, ігри, пісні.
8. Дикі, свійські тварини і птахи.

Кожен із авторів підручників по-своєму намагається розкрити як окремі блоки так і окремі теми. Так, наприклад, у підручнику «Українська мова» для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою (автор О. Петрук) [6]–[7] вміщено теми «Рахуємо: 1, 2, 3, 4, 5», «Рахуємо: 6, 7, 8, 9, 10»,

«Овочі», «Фрукти», і водночас, теми, які містять інтеграцію лексичного матеріалу попередніх тем, – «Рахуємо овочі», «Рахуємо фрукти». У підручнику «Українська мова» для закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою (автори Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій) [8]–[9] вміщено такі ексклюзивні (у порівнянні зі змістом інших підручників) теми як «Міста України», «У цирку», «Ми любимо спорт», у підручнику «Українська мова» для закладів загальної середньої освіти з навчанням російською мовою (автори О. Коваленко Ю. Тельпуховська) [10]–[11], – «Гриби», «Комахи», «У бібліотеці» та ін.

Утім, у 2018 році не було видано підручник «Українська мова» для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням польською мовою, що мотивує необхідність у плануванні словникової роботи опиратися лише на зміст типової навчальної програми [12], у якій передбачено такі теми: «Іграшки», «Веселка», «Жовте. Осінь», «Оранжеве. Руде. Помаранчеве», «Коричневе», «Червоне», «Фіолетове», «Синє», «Зелене. Біле. Сіре. Чорне», «Кольоровий світ», «Осінні яблука», «Святий Миколай», «Дзвіночки», «Різдвяні свята», «Зимові розваги. Зима», «Чарівне підводне царство», «Лелеки, бузьки. Весна», «Казкові тварини», «Вербові котики», «Великодній кошик», «Дощик», «Парасолька», «Цирк», «Моя мама», «Гудзики», «Комахи. Літо», «Моє рідне місто», «Сім'я Тараса Шевченка», «Добре серце», «Сірничок. Свічка. Вогонь», «Папір», «Книжка», «Цукерки». Зрозуміло, що відсутність підручника, узгодженого із зазначеною вище програмою, спричинює труднощі під час словникової роботи.

Аналогічні труднощі виникають під час уроків української мови у закладах загальної середньої освіти із навчанням молдовською мовою.

Для оптимального здійснення словникової роботи під час вивчення української мови у 1 класі ЗЗСО з навчанням мов національних меншин вважаємо доцільним врахування сутності такого поняття як «лексична компетентність». Сучасні науковці трактують його таким чином:

- «здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та лексичної усвідомленості» [13, с.16];
- «здатність ідентифікувати під час читання і слухання та нормативно продукувати лексичні одиниці в усному і писемному спілкуванні відповідно до тем, окреслених навчальною програмою, у межах зазначеного мовного матеріалу» [14, с.17];
- «здатність особистості швидко і якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб із можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови)» [2, с. 40].

У виданні «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» лексичну компетенцію визначено як «знання і здатність використовувати мовний словниковий запас – складається з лексичних та граматичних елементів» [15, с. 165].

Водночас, на специфіку змісту словникової роботи у навчанні української мови як державної суттєво впливає спорідненість / неспорідненість мов. При спорідненості мов лексика, яка вивчається, поділяється на такі групи:

- слова, у яких комплекс звуків і лексичне значення збігається (наприклад слова *дим* – *дым*, *трава* – *trawa* в українській і російській мовах; *качка* – *kaczka*, *чий* – *czyj* в українській і польській мовах);
- слова, що мають майже однаковий комплекс звуків, те ж саме лексичне значення (в українській і російській мовах: *сім'я* – *семья*, *літо* – *лето*; в українській і польській мовах: *газета* – *gazeta*, *ракета* – *rakiet*, *кіт* – *kot*, *сік* – *sok*);
- слова з однаковим коренем, різними афіксами, спільним лексичним значенням (в українській і російській мовах: *чайник* – *чайник*, *ходить* – *ходить*; в українській і польській мовах: *чайник* – *czajnik*, *праця* – *praca*, *планувати* – *planować*);
- слова, що містять однаковий (або майже однаковий) комплекс звуків, лексичне значення – різне (в українській і російській мовах: *участь* (спільна дія, діяльність) – *участь* (життєві обставини, доля); в українській і польській мовах: *байка* – *baika* (казка), *овочі* – *owoce* (фрукти), *запам'ятовувати* – *zapamiętać* (забувати));
- слова, у яких звучання і лексичне значення не збігається (канікули – *wakacje*, *дуже* – *bardzo*, *прямо* – *prosto*, *крісло* – *fotel*).

Зазначене обов'язково слід враховувати здійснюючи словникову роботу під час уроків української мови у закладах загальної середньої освіти з навчанням польською, російською мовою.

Частка повних або часткових збігів звучання і лексичного значення під час вивчення неспоріднених мов хоча й спостерігається, але є не значною.

У чинних підручниках з української мови для учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин [6]–[7]–[8]–[9]–[10]–[11] вміщено такі вправи і завдання для словникової роботи: ознайомлення із новими словами (що супроводжується розглядом запропонованих у підручнику малюнків); формулювання відповідей на запитання «Що це?», «Що це?» під час розгляду малюнків у парах; впізнання предмета на дотик без допомоги зору, малюнка за описом; визначення змін у групі предметів; ознайомлення із текстами; заучування напам'ять невеликих віршованих текстів; розігрування діалогів та ін.

Також автори пропонують словнички із перекладом слів української мови на рідну.

Автори підручників «Українська мова» для 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин намагаються по-різному допомогти учням у засвоєнні нових слів, однак можливості підручника мають свої межі, що мотивує використання додаткових завдань і вправ.

Зважаючи на те, що словникову роботу школярів доцільно здійснювати на засадах компетентнісного підходу радимо наступне:

- ознайомлення педагогів із різними підручниками, які використовують у закладах освіти з навчанням мовами національних меншин для запозичення методичних знахідок;
- перегляд лексики для вивчення та збільшення частки дієслів, прикметників, прийменників і, водночас, збільшення форм (іменників, дієслів, прикметників); для закріплення вивчених слів систематичне використання дидактичних ігор; періодичне повторення вивчених під час попередніх уроків слів; ознайомлення учнів зі словосполученнями, вправлення у їх вживанні;
- доповнення і конструювання школярами речень;
- з метою більш ефективного поповнення словника дітей ознайомлення із текстами різних жанрів (казками, оповіданнями, скоромовками, загадками); колективно складати невеличкі розповіді і створювати інсценізації епізодів із життя учнів;
- використання коментованого розфарбовування, малювання, ліплення, створення аплікації; реалізація проектів (наприклад, «Зоопарк», «Наш сад», «Супермаркет» та ін.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У чинних підручниках для 1 класу закладів з навчанням угорською, румунською, російською мовою вміщено різноманітні завдання для словникової роботи. Разом з тим, для ефективної словникової роботи учнів 1 класу у навчанні української мови доцільним є використання додаткових вправ завдань. Водночас, необхідним є створення та експериментальна перевірка відповідних навчальних, методичних посібників, дидактичних матеріалів, аудіо- та відеоматеріалів.

Література

1. І.П. Ющук, Українська мова. Київ, Україна: Либідь, 2004.
2. Н.М. Сіранчук, «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови», дис.... докт. пед. наук, Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, Україна, 2018.
3. А.В. Прудникова, Лексика в школьному курсі русского языка, пособие для учителей, Москва, Россия: Просвещение, 1979.
4. К.З. Повхан, Обучение русской лексике учащихся школ с венгерским языком преподавания. Киев, Украина; 1989.

5. Э. Гуннемарк, «Искусство изучать языки», [Электронный ресурс]. Доступно: <https://coollib.com/b/222819> Дата звернення: Серпень 08, 2019.
6. О.М. Петрук, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. угор. мов., у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 1, Львів, Україна: 2018.
7. О.М. Петрук, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. угор. мов., у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 2, Львів, Україна: 2018.
8. Н.Т. Палій, М.М. Одинак, М.Л. Істратій, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. румунською мовою, у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 1, Київ, Україна: УОВЦ «Оріон», 2018.
9. Н.Т. Палій, М.М. Одинак, М.Л. Істратій, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. румунською мовою, у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 2, Київ, Україна: УОВЦ «Оріон», 2018.
10. О.М. Коваленко, Ю.М. Тельпуховська, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. російською мовою, у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 1, Харків, Україна: Вид-во «Ранок», 2018.
11. О.М. Коваленко, Ю.М. Тельпуховська, Українська мова, підруч. для 1кл. закл. заг. серед. осв. з навч. російською мовою, у 2-х частинах з аудіосупроводом, ч. 2, Харків, Україна: Вид-во «Ранок», 2018.
12. «Українська мова для закладів загальної середньої освіти з польською мовою навчання. Типова навчальна програма. 1-2 клас» [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-rochatkovoyi-shkoli> Дата звернення: Липень 17, 2019.
13. С.В. Смоліна, «Методика формування іншомовної лексичної компетентності», *Іноземні мови*, №4. С.16-23, 2010.
14. В.Г. Редько, Т.К. Полонська, О.С. Пасічник, Н.П. Басай, Концепція компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи, за наук. ред. В.Г. Редька. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
15. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, за наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ, Україна: Ленвіт, 2003.

References

1. I.P. Jushhuk, Ukrainian language, Kyiv, Ukraine: Lybid', 2004. (in Ukrainian).
2. N.M. Siranchuk, "Formation of lexical competence in elementary school students in the Ukrainian language lessons", diss. Doct. ped Sciences, Rivne State Humanities University, Rivne, Ukraine, 2018. (in Ukrainian).
3. A.V. Prudnykova, Vocabulary in the school course of the Russian language, a manual for teachers, Moscow, Russia: Education, 1979. (in Russian).
4. K.Z. Povkhan, Teaching Russian vocabulary to students in Hungarian-teaching schools, Kiev, Ukraine, 1989. (in Russian).
5. Э. Ghunneemark, "The Art of Learning Languages", [online]. Available: <https://coollib.com/b/222819> Accessed on: August 08, 2019. (in Russian).
6. О.М. Петрук, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Hungarian, in 2 parts with audio, Part 1, Lviv, Ukraine: 2018. (in Ukrainian).

7. O.M. Petruk, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Hungarian, in 2 parts with audio, Part 2, Lviv, Ukraine: 2018. (in Ukrainian).
8. N.T. Palij, M.M. Odynak, M.L. Istratij, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Romanian, in 2 parts with audio, part 1, Kiev, Ukraine: Orion, 2018. (in Ukrainian).
9. N.T. Palij, M.M. Odynak, M.L. Istratij, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Romanian, in 2 parts with audio, part 2, Kiev, Ukraine: Orion, 2018. (in Ukrainian).
10. O.M. Kovalenko, J.M. Teljpukhovs'jka, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Russian, in 2 parts with audio, part 1, Kharkiv, Ukraine: "Ranok", 2018. (in Ukrainian).
11. O.M. Kovalenko, J.M. Teljpukhovs'jka, Ukrainian language, a textbook for the first class of schools with instruction in Russian, in 2 parts with audio, part 2, Kharkiv, Ukraine: "Ranok", 2018. (in Ukrainian).
12. "Ukrainian language for general secondary education institutions with Polish language of instruction. Typical training program. 1-2 class" [online]. Available: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> Accessed on: July 17, 2019. (in Ukrainian).
13. S.V. Smolina, "Methods of formation of foreign language lexical competence", Foreign languages, №4, pp. 16-23. (in Ukrainian).
14. V.G. Red'ko, T.K. Polons'jka, O.S. Pasichnyk, N.P. Basaj, The concept of competently oriented foreign language learning for elementary school students, according to the scientific edition of V.G. Red'ka, Kyiv, Ukraine: CONVI PRINT, 2018. (in Ukrainian).
15. Pan-European Language Education Guidelines: Study, Teaching, Assessment, edited by S.Y. Of Nikolaev. Kiev, Ukraine: Lenwith, 2003. (in Ukrainian).

Лариса Шевчук, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела обучения языкам национальных меньшинств и зарубежной литературы Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

УПРАЖНЕНИЯ И ЗАДАНИЯ ДЛЯ СЛОВАРНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ 1 КЛАССА ШКОЛ С ОБУЧЕНИЕМ НА ЯЗЫКАХ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В УЧЕБНИКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье акцентировано внимание на сущности словарной работы, подчеркнута важность рассмотрения ее специфики в обучении украинского языка как государственного. Проанализировано содержание действующих учебников по украинскому языку для 1 класса школ с обучением на румынском, венгерском, русском языках на наличие упражнений и заданий для словарной работы. Высказаны советы о дополнении помещенной в учебниках системы упражнений и заданий для эффективной словарной работы учащихся 1 класса школ с обучением на языках национальных меньшинств, их подбора и синтеза. Предложено идеи для повышения эффективности процесса словарной работы в 1 классе школ с обучением на языках

национальных меньшинств. Отмечено целесообразности их реализации путем отражения в содержании учебников и соответствующих учебных пособий, дидактических материалов.

Ключевые слова: словарная работа, учебники, обучение украинскому языку в начальной школе, изучение украинского языка во 1 классе школ с обучением на языках национальных меньшинств, украинско-польский билингвизм, украинско-русский билингвизм.

Larysa Shevchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher at the Department of Teaching Languages of National Minorities and Foreign Literature of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

EXERCISES AND TASKS FOR VOCABULARY WORK FOR THE 1ST GRADE PUPILS IN TEXTBOOKS ON UKRAINIAN LANGUAGE FOR SCHOOLS WITH TEACHING IN LANGUAGES OF NATIONAL MINORITIES

The article focuses on the essence of the word as the basic unit of language (its multidimensionality, versatility in the nature of functions), such concepts as a token, word form, lexical meaning of the word. The importance of vocabulary work and its specificity in teaching Ukrainian as a state language are emphasized. The essence of lexical competence, specificity of vocabulary volume according to the level of language proficiency are considered. The content of valid textbooks on Ukrainian language for the 1st grade of general secondary education institutions with teaching in Romanian, Hungarian, Russian languages for content of topics for the study of vocabulary, exercises and tasks for vocabulary is analyzed. Ideas for improving the efficiency of the vocabulary work process in the 1st grade of general secondary education institutions with teaching in languages of national minorities are suggested. In particular, it introduces educators to the various textbooks used in education institutions with teaching in languages of national minorities to borrow methodological findings; revision of vocabulary to study and increase the proportion of verbs, adjectives, prepositions and, at the same time, increase of forms (nouns, verbs, adjectives); systematic use of didactic games to consolidate the learned words; periodic repetition of lessons learned during previous word lessons; familiarizing pupils with phrases, managing their use; supplementing and constructing sentences by pupils; with the purpose of more effective updating of the dictionary of children acquaintance with texts of different genres (fairy tales, stories, pattern-words, riddles); the collective writing of small stories and the creation of a re-enactment of episodes from pupils' lives; use of color commenting, drawing, modeling, application creation; implementation of projects (for example, "Zoo", "Our Garden", "Supermarket", etc.). It is emphasized on the expediency of their implementation by displaying in the content of textbooks in Ukrainian language and relevant educational manuals, didactic materials.

Keywords: vocabulary, textbooks, teaching Ukrainian in primary school, learning Ukrainian language in the first grade of general secondary institutions with teaching in languages of national minorities, related languages, Ukrainian-Polish bilingualism, Ukrainian-Russian bilingualism.